

дів. Організація інформаційно-аналітичної роботи підрозділів ДСБЕЗ МВС України у протидії економічним злочинам : доповіді провідних вчених. Представників громадськості, державних службовців та працівників підрозділів ДСБЕЗ на міжвідомчому семінарі-нараді / під. ред. Л.П. Скалозуб, В.І. Василичук, В.Д. Сапсай, О.М. Джужа, Ю.Ю.Орлов. Київ, 2009. С.148–151.

6. Джужа О.М. Поняття та сутність аналітичної розвідки. Організація інформаційно-аналітичної роботи підрозділів ДСБЕЗ МВС України у протидії економічним злочинам: доповіді провідних вчених. Представників громадськості, державних службовців та працівників підрозділів ДСБЕЗ на міжвідомчому семінарі-нараді / під. ред. Л.П. Скалозуб, В.І. Василичук, В.Д. Сапсай, О.М. Джужа, Ю.Ю.Орлов. Київ, 2009. С. 37–46.

7. Інформаційне забезпечення протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, як ефективний захід боротьби з корупцією. *Бюлетень з обміну роботи* / С.І Ніколаюк., О.О. Шаповалов. Київ : МВС України. 2008. № 181. С.12–20.

8. Нормативно-правова база інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів міліції / Я.Ю. Кондратьєв, В.Г. Хахановський. *Науковий вісник НАВСУ*. 2003. № 3. Ч. 2. С. 53–59.

9. Сопільник Р.Л. Взаємодія ревізорського складу та оперативних працівників при проведенні перевірок та збору інформації про відмивання (легалізацію) доходів від здійснення операцій щодо незаконного відшкодування ПДВ з бюджету. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. Львів : ЛьвДУВС, 2010. С. 193–203.

10. Кримінологія : підручник для студентів вищих навчальних закладів / О.М. Джужа, Я.Ю. Кондратьєв, О.Г. Кулик, П.П. Михайліченко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужи. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

УДК 341.4

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ОСОБЛИВОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ ГОНКОНГ

Кізь Сергій Миколайович,
здобувач (Харківський національний
університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна)

Статтю присвячено дослідженню успішного досвіду подолання тотальної корупції на прикладі Особливого адміністративного району Китайської Народної Республіки – Гонконгу. Розглянуто основні моделі створення спеціалізованих органів по боротьбі з корупцією. Проаналізовано правову основу діяльності, повноваження, організаційну структуру та сферу діяльності Незалежної комісії проти корупції у Гонконзі, на підставі цього з'ясовано що інституції, створені для боротьби з корупцією, дійсно можуть ефективно впливати на зменшення рівня проявів цього негативного явища у сфері публічного адміністрування, та для цього необхідна наявність деяких умов, а саме: повна незалежність та відсутність важелів впливу на таку інституцію, наявність органів, що контролюють та перевіряють звітність антикорупційної комісії, підтримка уряду країни. Наголошено, що Департамент із запобігання корупції проводить детальні до-

слідження практики та процедур організацій державного сектору та допомагає їм в ефективному виконанні рекомендацій щодо запобігання корупції. Департамент також надає експертні консультації організаціям державного сектору, при розробці нових процедур або політики або коли існує потреба в наданні швидких рекомендацій щодо запобігання корупції. Звернуто увагу, що департамент запобігання корупції надає безкоштовні та конфіденційні консультації з питань запобігання корупції організаціям приватного сектору за запитом. Зроблено висновок про доцільність розширення окремих повноважень Національного Антикорупційного Бюро України в частині доступу до інформації, матеріалів у справі, тощо. Крім того, необхідно імплементувати до положень національного антикорупційного законодавства норми, що стосуються захисту особистості особи, яка повідомляє про факти виявлення корупції.

Ключові слова: антикорупційна діяльність, корупція, протидія корупції, спеціалізовані антикорупційні органи, Гонконг.

FOREIGN EXPERIENCE IN CORRUPTION PREVENTION AS EXEMPLIFIED BY THE HONG KONG SPECIAL ADMINISTRATIVE REGION

Kiz Serhii Mykolaiovych,

External PhD Student

(Kharkiv National University of Internal
Affairs, Kharkiv, Ukraine)

The article is devoted to the study of successful experience in overcoming total corruption in the example of the Special Administrative Region of the People's Republic of China - Hong Kong. The main models of the creation of specialized anti-corruption bodies are considered. The legal basis for the activities, authority, organizational structure and activities of the Independent Commission against Corruption in Hong Kong has been analyzed, based on this, it has been clarified that institutions created to fight corruption can effectively influence the reduction of the manifestations of this negative phenomenon in the field of public administration, and for this purpose there are certain conditions, namely: complete independence and the absence of levers of influence on such institution, the presence of bodies that control and verify the report of anti-corruption commission support the government. The Department of Corruption Prevention is stressed that it conducts detailed research on the practices and procedures of public sector organizations and helps them to effectively implement recommendations for the prevention of corruption. The Department also provides expert advice to public sector organizations, when developing new procedures or policies, or when there is a need for quick recommendations on the prevention of corruption. It is noted that the Department for the Prevention of Corruption provides free and confidential advice on the prevention of corruption to private sector organizations upon request. It was concluded that it is expedient to extend the individual powers of the National Anti-corruption Bureau of Ukraine in terms of access to information, materials in the case, etc. In addition, it is necessary to implement the provisions of the national anti-corruption legislation on the protection of the identity of the person who reports on the facts of the detection of corruption.

Key words: anti-corruption activities, corruption, anti-corruption, specialized anti-corruption bodies, Hong Kong.

Актуальність теми. Корупція є одним із найбільш руйнівних явищ. На шляху до європейської інтеграції Україні необхідно здійснити низку заходів, що торкаються усіх напрямків суспільного життя. Однією з основних умов Європейського Союзу

є подолання корупції, насамперед у сфері публічного адміністрування. На сьогодні вже здійснено низку реформ та прийнято декілька нормативно-правових актів, які покликані мінімізувати корупційні прояви. За даними Фонду Карнегі, з 2014 по 2018 рік Україною здійснено більше реформ у сфері протидії корупції, ніж за попередні 25 років [1]. Проте, за даними Трансперенсі Інтернешнл Україна за той самий проміжок часу Україна покращила свої показники лише на 6 балів (з 26 до 32 балів зі 100 можливих), що дозволило їй піднятися на 120 сходинку за даними Індексу сприйняття корупції 2018 [2; 3]. Звісно, такі показники не можна вважати ідеальними, що спонукає нас до розгляду можливостей імплементації в національне законодавство закордонного досвіду країн, що мають визначні результати в подоланні корупційних проявів. Одним з таких прикладів можна вважати Гонконг – Особливий адміністративний район Китайської Народної Республіки, що займає 14 місце у світі в рейтингу «Індексу сприйняття корупції – 2018» [3].

Метою цієї статті є вивчення та висвітлення успішного закордонного досвіду у сфері антикорупційної діяльності для можливого використання окремих його складових в національному правовому середовищі.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні не існує єдиного максимально ефективного способу подолання корупції, зокрема лише шляхом створення спеціальних органів державної влади. Проте, багатьма науковцями зроблено спроби їх типізації. Наприклад, Д. Хейльбрунн у дослідженні Світового Банку пропонує поділяти їх на чотири моделі: універсальну (організація має слідчі, профілактичні та комунікативними функції; реалізована в Гонконзі), слідчу (невелика централізована слідча комісія; діє в Сінгапурі), парламентську (організації підзвітні парламентським комітетам і незалежні від виконавчої та судової гілок влади; на прикладі Нью Саус Вельсу, Австралія) та мультиагентну (декілька організацій, які відрізняються одна від одної, але разом створюють мережу агентств по боротьбі з корупцією; США) моделі [4, с. 3]. Вважаємо за доцільне більш детально розглянути універсальну модель та дослідити успішний шлях Гонконгу до викорінення корупції.

Необхідність реформування законодавства виникла в Гонконзі наприкінці 20-го сторіччя. Це було пов'язано з тим, що держава не змогла впоратися зі стрімким ростом населення у поєднанні з соціально-економічним розвитком, внаслідок чого велика частка населення була вимушена «піти в тінь», щоб заробити собі на життя. Корупція швидко поширилась в усі сфери публічного сектору. Наприклад, було необхідно давати хабарі «потрібним» посадовим особам при подачі заяви на отримання державного житла, шкільної освіти та інших послуг, нечесні поліцейські пропонували захист від переслідувань нелегальним установам. В ті часи корупція стала найголовнішою соціальною проблемою. Поворотним моментом став корупційний скандал за участі начальника відділу поліції. Бездіяльність уряду призвела до того, що громадяни почали збиратись на масові мітинги та акції протесту [5]. Керівництво Гонконгу було вимушене відреагувати на ситуацію, що склалася і результатом стало створення у лютому 1974 року Незалежної комісії проти корупції (далі – НКК) з метою викорінення корупції та відновлення довіри населення до Уряду.

Саме для того, щоб завоювати довіру громадськості, НКК була відокремлена від решти державних установ і підпорядкована безпосередньо губернатору Гонконгу. В основу її діяльності було покладено три основні завдання: кримінальне переслідування випадків корупції за допомогою ефективних оперативно-пошукових і слідчих заходів; усунення умов, які сприяють корупції, шляхом впровадження корупційно-стійких практик; просвітницька робота серед населення з метою роз'яснення шкоди, яку завдає корупція, і зміцнення суспільної підтримки боротьби проти корупції [6, с. 33].

Для того щоб Комісія могла дістатися і викоринити джерело проблеми, їй було доручено здійснити комплексний тристоронній вплив на корупцію – розслідування, запобігання і просвіта громадськості. Для досягнення поставлених цілей Комісії були надані необхідні юридичні повноваження, а також достатні ресурси. Жорсткі дії правоохоронних органів швидко переконали громадськість в тому, що уряд і НКК серйозно ставляться до боротьби з корупцією, а НКК докладає всіх зусиль для подолання її проявів як в державному, так і в приватному секторах. З метою поширення сумлінності Комісія також розпочала громадські просвітницькі кампанії, спрямовані на ознайомлення населення з негативними сторонами цього явища, а також на те, щоб спонукати людей повідомляти про випадки корупції.

Цікавими є умови розгляду повідомлень та спосіб зменшення кількості анонімних звернень, що надходять НКК. Оскільки страх помсти заважав людям повідомляти про корупцію, постала необхідність забезпечувати конфіденційність особи, а також захищати свідків. Комісія сьогодні робить все можливе, щоб ніхто не постраждав за своє повідомлення про факт корупції. По-перше, в НКК є загальне правило, згідно з яким абсолютно всі повідомлення про ймовірні факти корупційних проявів повинні розслідуватися. По-друге, було введено правило «мовчання» у всіх повідомленнях про корупцію. Для персоналу Комісії є правопорушенням розкрити імена осіб, щодо яких ведеться розслідування, до тих пір, поки не буде виданий ордер на обшук, або звинувачення, або арешт. По-третє, для особливо делікатних справ існує комплексна програма захисту свідків, яка в окремих випадках дозволяє свідкам змінити особистість і переїхати. Поступово це призвело до зменшення числа анонімних повідомлень про корупцію [7, с. 48].

Наступні три роки після створення діяльність Комісії була присвячена боротьбі з корупційною діяльністю у сфері державного управління, після чого прийшов час розв'язання проблеми корупції в приватному секторі. Результат цієї активної діяльності можна побачити в статистичних даних НКК. Так, у 2003 році з 4310 звітів про корупцію, які отримані ІСАС, 57,4 відсотка стосувались приватного сектору, при цьому на державні відомства, поліцію і державні органи довелося 23,4 відсотка, 12,3 відсотка і 6,9 відсотка відповідно. У тому ж році 421 особа було притягнута до кримінальної відповідальності у 207 справах, при цьому рівень засудження сягнув 85 відсотків. Для порівняння, в 1974 році понад 80 відсотків звітів, які були отримані Комісією, стосувались державного сектору [7, с. 44–45].

До складу НКК входить Комісар (голова комісії), два його заступники (обоє призначаються Губернатором) та три функціональні департаменти – Департамент з оперативної роботи, Департамент із запобігання корупції та Департамент по зв'язках з громадськістю, які обслуговує Адміністративний підрозділ.

Департамент з оперативної роботи є слідчим підрозділом і найбільшим департаментом. Він отримує, розглядає та розслідує скарги, які містять звинувачення в корупції. До сфери його діяльності входять розслідування, що стосуються діяльності правоохоронних органів, державної служби, банківської справи, приватного сектора та виборів. Справи про шахрайство відносяться до компетенції поліції, але отримання незаконних комісійних розглядається НКК. У зв'язку з цим відповідно до розділу 10 (А - G) Декрету про НКК, директор операційного департаменту може уповноважити своїх співробітників обмежувати пересування підозрюваного, розслідувати банківські рахунки та сейфи, обмежити розпорядження майном підозрюваного і вимагати від підозрюваного надати повну інформацію про його фінансове становище. НКК має право заарештовувати та затримувати осіб (без ордеру) у своєму приміщенні на строк до 48 годин (за злочини, які зазначені в декреті «Про НКК» та декреті «Про запобігання хабарництву»). Хоча спочатку ІСАС було дозволено видавати ордери на обшук, тепер це стало виключним

обов'язком судів. До складу Департаменту з оперативної роботи входять також Відділ захисту свідків, Відділ міжнародних зв'язків, Відділ розслідування фінансової діяльності та Відділ комп'ютерної експертизи та досліджень. [6, с. 35–36; 7, с. 45–46].

Департамент із запобігання корупції проводить детальні дослідження практики та процедур організацій державного сектору та допомагає їм в ефективному виконанні рекомендацій щодо запобігання корупції. Департамент також надає експертні консультації організаціям державного сектору, при розробці нових процедур або політики або коли існує потреба в наданні швидких рекомендацій щодо запобігання корупції. Крім того, Департамент запобігання корупції надає безкоштовні та конфіденційні консультації з питань запобігання корупції організаціям приватного сектору за запитом. До них відносяться системи та процедури перегляду, розробка кодексів поведінки та проведення семінарів з питань запобігання корупції. Щоб допомогти організаціям розширити свої можливості для запобігання корупції, Департамент запобігання корупції розробив проєкти у використанні пакети найкращих практик щодо шляхів мінімізації можливостей корупції в особливо вразливих сферах, таких як закупівля, управління персоналом, безпека інформаційних систем, надання контрактів та адміністрування [8, с. 52].

Департамент зв'язків з громадськістю проводить освітню та роз'яснювальну роботу серед населення з метою інформування громадськості про небезпеку, яку становить корупція, та підвищення активності громадян у сфері боротьби проти корупції [6, с. 35].

Правову основу діяльності Комісії складають декрет «Про незалежну комісію проти корупції», декрет «Про запобігання хабарництву» та декрет «Про вибори (про корупційну та протизаконну діяльність)».

Декрет «Про незалежну комісію проти корупції»:

- засновує НКК і визначає обов'язки комісара НКК;
- встановлює параметри розслідувань НКК, процедур поводження з підозрюваними та розпорядження майном, пов'язаним з правопорушеннями;
- надає Комісії повноваження на арешт, затримання та надання застави, які є фундаментальними для будь-якого правоохоронного органу;
- надає НКК повноваження на обшук і вилучення, які відповідають повноваженням арешту і затримання;
- дозволяє НКК брати неінтимний зразок від особи для судового аналізу;
- надає повноваження Комісії розслідувати будь-які передбачувані злочини шантажу, які вчинені призначеним офіцером через зловживання службовим становищем, а також будь-яку поведінку призначеного працівника, який пов'язаний з корупційною діяльністю або сприяє його корупції, і повідомляє про це керівнику.

Декрет «Про запобігання хабарництву»:

- визначає правопорушення, пов'язані з хабарництвом державних службовців, державних органів та працівників приватного сектору;
- дає повноваження МКАС розслідувати розкриття та ідентифікацію транзакцій та активів, які приховані у різних випадках корупціонером (в тому числі пошук банківських рахунків, вивчення ділових та приватних документів, можливість вимагати від підозрюваних надання інформації про їх активи, доходи та витрати);
- надає МКАС повноваження затримувати проїзні документи та стримувати розпорядження власністю, щоб зупинити корупцію від спроб втекти з Гонконгу або відмивання їхніх незаконно отриманих доходів, щоб уникнути конфіскації судами;
- надає ІСАС право захищати конфіденційність розслідування.

Декрет «Про вибори (про корупційну та протизаконну діяльність)» забезпечує проведення громадських виборів чесно, відкрито і вільно від корупції та незаконної поведінки [5].

Надзвичайно важливим інструментом Комісії у боротьбі з корупцією є розділ 10 декрету «Про запобігання хабарництву» – володіння нез'ясованою власністю – в якому зазначено, що особи, які підтримують рівень життя або мають фінансові ресурси, які перевищують його/її рівень доходу і не можуть надати задовільне пояснення того, як він/вона може підтримувати такий рівень життя або в який спосіб отримані фінансові ресурси, вважається винним у вчиненні злочину [7, с. 46]. Тобто, було законодавчо встановлено обов'язок доказування підозрюваною особою законності способів та шляхів набуття статків, що не могли бути отримані в ході трудової діяльності.

Аналіз вищезазначених положень дозволяє зробити висновок, що сфера впливу Незалежної комісії проти корупції є надзвичайно широкою. Саме тому, для уникнення зловживань з боку органу державної влади, що володіє такими широкими повноваженнями було створено надійну систему стримування протидія. Її робота досліджується різними незалежними комітетами, кожна з яких очолюється неофіційним членом і включає видатних членів з різних секторів громадянського суспільства. Всі члени комітетів призначаються Губернатором Гонконгу [8, с. 53]. Серед таких комітетів: Консультативний комітет з корупції, який спостерігає за діяльністю Комісії загалом і консулює з питань політики; Комітет з перевірки операцій, який контролює роботу Департаменту оперативної роботи; Консультативний комітет із запобігання корупції, який консулює з питань пріоритетності досліджень у сфері запобігання корупційних проявів та розглядає всі звіти за результатами досліджень і Цивільний консультативний комітет зі зв'язків з громадськістю, який консулює НКК з питань стратегії розвитку обізнаності та підтримки населення. Ще одним контролюючим органом є незалежний Комітет з розгляду скарг НКК, який приймає, контролює та розглядає всі скарги на Незалежну комісію проти корупції [7, с. 46].

Висновки. Таким чином, успіх діяльності Незалежної комісії проти корупції у Гонконзі дозволяє зробити висновки, що інституції, створені для боротьби з корупцією, дійсно можуть ефективно впливати на зменшення рівня проявів цього негативного явища у сфері публічного адміністрування, та для цього необхідна наявність деяких умов. До них відносяться: повна незалежність та відсутність важелів впливу на таку інституцію; наявність органів, що контролюють та перевіряють звітність антикорупційної комісії; крім того, необхідна підтримка уряду країни, шляхом реального здійснення складного процесу реформування. Дослідження фахівців Світового банку зазначають, що є декілька обставин, здатних негативно вплинути на діяльність антикорупційної інституції, серед яких: відсутність юридичних інструментів (нормативно-правових актів), які необхідні для її успішного функціонування; залежність від втручання (наявність важелів впливу) з боку політичного керівництва; порушення ієрархії звітності; відсутність нагляду (контролюючих інституцій) за додержанням законності з боку антикорупційної інституції та (за деякими дослідженнями) розмір країни, географічно або за чисельністю населення [4, с. 15; 9, с. 17].

Не є можливим створення будь-якої єдиної, універсальної інституціональної системи боротьби з корупційними проявами, оскільки в кожній країні вона має ґрунтуватися на вже наявних напрацюваннях, спиратися на чинну правову систему та враховувати територіальні та культурні особливості.

Зважаючи на особливості українського законодавства та враховуючи вищенаведене, вважаємо за доцільне можливість розширення окремих повноважень Національного Антикорупційного Бюро України в частині доступу до інформації, матеріалів справ тощо. Крім того, необхідно імплементувати до положень національного антикорупційного законодавства норми, що стосуються захисту особистості особи, яка повідомляє про факти виявлення корупції.

Список використаних джерел:

1. Моніторинг реформ в Україні. URL: <https://carnegieendowment.org/2018/03/27/ukraine-reform-monitor-march-2018-pub-75909>.
2. Трансперенсі Інтернешнл Україна. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indexskoruptsiji-cpi-2014/>.
3. Трансперенсі Інтернешнл Україна. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indexsprujnyattya-koruptsiyi-2018/>.
4. John R. Heilbrunn. Anti-Corruption Commissions : Panacea or Real Medicine to Fight Corruption? 2004. Stock No. 37234 P. 3–6. URL: <http://siteresources.worldbank.org/WBI/Resources/wbi37234Heilbrunn.pdf>.
5. Офіційний сайт Незалежної комісії по боротьбі з корупцією Гонконгу. URL: <https://www.icac.org.hk/en/about/history/index.html>.
6. Клеменчич Г. Спеціалізовані інституції з боротьби проти корупції : огляд моделей. *Організація економічного співробітництва і розвитку. Мережа боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії. Марібор*. 2007. P. 33–40. URL: <https://www.oecd.org/corruption/acn/39972270.pdf>.
7. Institutional Arrangements to Combat Corruption. P. 44–48. URL: https://www.right2info.org/resources/publications/asset-declarations/undp_institutional-arrangements-to-combat-corruption_2006.
8. Wong Andrew. Anti-Corruption Strategy of the Hong Kong Special Administrative Region of the People's Republic of China. *Controlling Corruption in Asia and the Pacific*. ADB/OECD. February 2005. Manila. P. 51–55.
9. Mitchell Zoe. A Comparative Analysis of the OECD Anti-Corruption Models (Asia & Europe) And Australia's Existing Anti-Corruption Platform. P. 16–17. URL: <http://www.ijbcnet.com/4-3/IJBC-14-4304.pdf>.

УДК 343.985

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ: КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ

Ковальов Юрій Юрійович,
аспірант (Харківський науково-
дослідний інститут судових експертиз
імені Заслуженого професора
М.С. Бокаріуса,
м. Харків, Україна)

У статті розглядаються проблемні аспекти вдосконалення методології розслідування корупційних злочинів. Наголошується на необхідності наближення методичних рекомендацій розслідування корупційних злочинів до поточних потреб правоохоронної практики. Висвітлено зміст поняття «класифікація» в етимологічному сенсі й виділено значення наукової класифікації в розкритті сутності досліджуваних об'єктів. Відзначається, що особливістю криміналістичної класифікації злочинів є їх поділ за такими підставами, які в максимальній мірі відповідають практичним потребам осіб, які здійснюють їх виявлення та розслідування, а відтак сприяють розробці відповідних цим